DİL NEDİR ?

Yazan: *Besim ATALAY*

"Türk dili, içerisinden çıkılması güç bataklıklar yapmadan, ahenkli ve düzgün şırıltılarla akan ulu bir ırmağa benzer, yapılacak iş, bu ırmağın yatağını temizlemek, onu her yandan sızan kötü katıntılardan korumaktır„.

Çok geniş tarifiyle, dili "bir işaret sistemidir„ diye anlatabiliriz; böyle demekle insanlar arasında anlaşmaya yarıyan -el, göz, yüz, yazı gibi başka araçları da bir arada toplamış oluyoruz; işaretler türlü türlü olabilir; bunların en kullanışlısı ve en olgunu söyleme yoliyle yapılanıdır.

Söyleme işinin aygıdı "dil„ dediğimiz uzuvdur. Bizde dilin iki anlamı vardır; birincisi şu söylemiş olduğum anlamdır[1]; ikincisi anlaşma yoliyle aralarında birlik bulunan belli insan kümeleri tarafından -çıkarılan sesler araciyle- söylenen işaretler topluluğudur.

Bunun içindir ki dillerin çok çeşitleri vardır; göreneği, tarihi, duygusu, düşüncesi, ses örgütleri ayrı olan toplulukların dilleri de ayrıdır; çevre, bölge, ses bileştirmesi, söz dizimi, yaşayış gibi şeyler, dillerin çeşitlenmesinde en büyük etki göstermişlerdir.

Her ayrı topluluğun kendisine göre, bir anlaşma yolu ve bir içini açma usulü vardır; insanlar arasında en olgun anlaşma yolu dildir. Konuşma yoliyle yapılan anlamıya göz dili, el dili, hareket dili gibi yardımcılar da karışırsa, anlaşma işi çok derin ve çok koygun olur.

Bir takım dil bilginleri, dili şu yolda tarif etmişlerdir: "Dil, belli şekillerin etkisi altında, ağzından çıkan belli konuşma sesleridir„. Bu tarif, öbür işaret sistemlerini gözönüne almaksızın yapılmıştır.

"Dil, insan düşüncesini anlatan bir araçtır„. Diyenler de vardır: Sözün kısası... Dil, bizim duygularımızın, coşuşlarımızın, düşüncelerimizin dileklerimizin belirmesine ve bunların başkalarına anlatılmasına yayan bir aygıttır. Bu tarifi, "dil herhangi bir dileği veya düşünceyi sözlerle, hükümleri cümlelerle bildiren bir araçtır„. diye kısaltabiliriz.

Dil bir ulusun konuşma göreneklerinin hepsidir; sırası geldikçe karşılıklı anlaşma ve bildirme arzusiyle- dil arkadaşlarının kafalarında hatırlatılmış olan bütün anlamlı, araçların topluluğunu gösterir.

[1] Biz burada (langue)la (langage)ı birbirinden ayıramadık. Çünkü bunlar şimdiye değin bizde ayrılmamıştır. Her iki kavramın karşılığında da "dil,, denilmiştir. Ruslar da bizim gibi ayırmamışlardır; Araplarla İranlılar da bu yolu tutmuşlardır.

Dilde iki yöne (cihet) vardır; birisi şekle değgindir; bu yöne sesin (fontetik)in çevresindedir; öbür yöne de, anlamdır; bu da ruhun çevresinde bulunur.

İşte bunun içindir ki, dil yalnız bir işaretler sistemi ve sadece coşuşu, düşünüşü, dileği ve duyguyu bildiren araç yığını olmayıp, aynı zamanda kültür, ahlâk, hukuk gibi, topluluğun kuruluşuna varan bir oluştur; bir insan topluluğunun medeniyetçe ve kültürce olan ileriliği, dilce olan olgunluğu ile bir düzeydedir.

Dil, bizim yalnız maddeye dayanan ihtiyaçlarımızı değil -pek tam olmamakla beraber- iç varlığa değin ihtiyaçlarımızı da sağaltır; ben, burada pek tam olmamakla beraber sözünü koydum; çünkü, bir dil ne değil yüksek duyguları anlatabilecek bir aşamaya varmış olursa olsun, bir dilin kelime haznesi ne değli dolgun bulunursa bulunsun, bütün iç duygularımızı ve iç varlıklarımızı -oldukları gibi- dışarıya vurmıya yetişemez; bunları tamtamına dışarıya vurabilecek -dilden başka- bir araç da yoktur.

Kimi zaman, insanların öyle anları ve öyle halleri olur ki, hiç bir kelime, hiç bir hareket o anın coşuşlarını ve duygularını bütün açıklığiyle dışarıya vurduramaz. Böyle zamanlarda kelime güdük, dil kısır kalır; o vakit insan ancak gönül diliyle konuşur; hal diliyle söyler; atalarımız boş yere "öz dili, söz dilinden daha koygundur„ dememişler..

Sözün kısası... Dil bir kuruluştur: Bu da öbür kültür unsurları gibi insanların kurmuş oldukları bir varlıktır. Dil insanlığın yaratılışının ve olgunlaşmasının bütün basamaklarının kelimede, kelime yapmada, morfolojide anlamlıkta, semantikte belirtir; bir milletin dili onun iç ve dış varlığının tam bir aynasıdır; daha açıkçası... Dil, bir milletin tarihten önceki hayatının akıp gelen bir sonucudur.

Her kuruluş bir ihtiyaçtan doğmuş olduğuna göre, dil kuruluşu da topluluğun gerektirdiği bir ihtiyaçtan doğmuştur; bunun içindir ki dile, topluluğun hizmetine özger (mahsus) bir kuruluş göziyle bakmak çok doğrudur. Dil, kişiden daha çok topluluğun malıdır; şu kadar var ki bu malın, biregilerin (fertlerin) çabasiyle ve çalışmasiyle meydana gelmiş olduğu da unutulmamalıdır [2].

(Sabir) burada ne güzel söylemiştir; "dil yaratılış yönetkisi olmaksızın istiyerek yaptığımız işaretlere düşüncelerimizi, duygularımızı ve dileklerimizi başkalarına anlatmak yoludur„.

Dil denilen varlık, tek tek kelimelerden meydana gelmiştir: Bu kelimelerin birbirleriyle ilgilenmesi, hükümleri ve cümleleri doğurmuştur; kelime olmadıkça, ne hüküm, ne cümle, ne de düşünüş olabilir; düşünme demek, kendi kendine içten konuşma demektir.

[2] Sechehaye.

Biz burada, kelime mi düşünceyi, düşünce mi kelimeyi doğurmuş diye içerisinden çıkılması güç bir davaya saplanacak değiliz; az yukarıda söylemiş olduğum üzere kelimeler, bizim bütün iç duyuşlarımızı dışarıya vurduramazlar; bununla beraber bu duyuşlara tercüman olabilen tek şey de kelimedir. Kelimeler ise, biregilerin yardımlariyle yaratılmış olan nesnelerdir. Kelimeler ne yağmur gibi gökten yağarlar, ne de mantar gibi yerden biterler; görülen gereklik üzerine insanlar tarafından yapılırlar.

Şu halde dil, tamamiyle yapma yoliyle elde edilmiş bir aygıt ve bir araçtan başka bir şey değildir: işte bu aygıt ve bu araç biregilerin araya girmeleriyle topluluğa mal olmuştur.

Son Posta'dan 13 - III - 1945